

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор“ по: научната специалност 05.08.04 „Изкуствознание и изобразителни изкуства

Автор на дисертационния труд: Силвия Стефанова Сълкова, редовен докторант към катедрата „Индустириален дизайн“ при Националната художествена академия, гр. София

Тема на дисертационния труд: „Методически проблеми в дизайн-проектирането на достъпна урбанизирана обществена среда“

Рецензент: проф. д-р Милена Николаева Николова, определена за член на научното жури със заповед № 0141-0/29.06.2015 от Ректора на НХА

Докторантката Силвия Сълкова завършва през 2001 година средното си образование в Националната природо-математическа гимназия в София. През 2007 година се дипломира в катедра „Индустириален дизайн“ и придобива о.к.с. „бакалавър“. През 2011 година придобива магистърска степен в специалност „Инженерен дизайн“ в Технически университет, гр. Варна. От 2014 година е редовен докторант в катедра „Индустириален дизайн“ на Националната художествена академия с ръководител доц. Димитър Добревски. През това време води упражнения и чете лекции по компютърно проектиране в първи и втори курс, преподава „Съвременни тенденции в дизайна“ в четвърти курс и дава консултации по дизайн на градската среда за подготовка на дипломната работа на студенти от четвърти курс. Силвия Сълкова има участие в десет проекта, четири от които в рамките на Националната художествена академия и шест участия в други проекти. Между тях - три участия в международен видео арт фестивал „Видеохолика“, проекти по оперативна програма „Развитие на човешките ресурси, гр. Варна, международен фестивал за съвременно изкуство със самостоятелна изложба.

Темата избрана от докторантката „Методически проблеми в дизайн-проектирането на достъпна урбанизирана обществена среда“ е особено актуална както за нашата страна, така и в световен мащаб. Появяват се нови и нови трудове в тази насока усъвършенства се методиката на проектирането, както и изделията и елементите осигуряващи достъпност на градската среда. Въпреки нарастващите опити у нас да се впишем в глобалните световни тенденции по този проблем, тази тема в България е все още negliжирана. Още в началото на текста авторката изтъква връзката на пространствените решения за достъпна среда и естетическите ѝ качества като първостепенна дизайнерска задача. Необходимостта от темата е обоснована от докторантката като нужда от заостряне на вниманието на студентите и работещите в областта на дизайна към проблемите на достъпността. На фона на слабо изявения интерес към разработване на такива пространства намирам поставянето на тази тема от Силвия Сълкова за особено навременно, оправдано и полезно. Наред с това авторката защитава тезата, че достъпната среда е необходима не само за хора с увреждания, но и за всички членове на обществото в различни етапи от тяхното развитие.

Основната цел на труда – да се представи модел за проектиране на достъпна урбанизирана обществена среда е правилно поставена на фона на изяснената актуалност и необходимост от разработката. Във връзка с това авторката си поставя редица задачи, между които:

- анализ на чуждестранни практики в тази насока, както и практиката у нас през XX и XXI век като се ползват различни източници – книги, публикации, илюстративни материали и други.;

- посещение, анализ и документиране на реализирани обекти във връзка с поставената тема.;

- извеждане на изводи и заключения по отношение на тенденциите и подобряването на проектирането на достъпна урбанизирана обществена среда у нас;

- обогатяване на номенклатурата от изделия за достъпност на средата и други.

Задълбоченото анализиране на проблема позволява на авторката да установи обхватността на темата и необходимостта от интердисциплинарен подход. За да може да разгледа по-добре и по-пълно интересуващите я проблеми, докторантката ограничава обхвата на темата си до проблемите на дизайнерското проектиране на предметно-пространствената среда в обществените зони. Анализът обхваща и някои елементи, които свързват сградите и външните пространства както и някои интериорни елементи дадени за пълнота на текста. В този смисъл проблемите са разгледани в контекста на схващането за комплексност на проектирането на градската среда. Така авторката ни въвежда към защита на една от основните си тези - за разширяване на смисъла на понятието за достъпност на средата. Тук тя включва като ползватели на тази среда всички членове на обществото в един или друг период от развитието им като се започне от майките с колички, малки деца, преминава се към хора с различни увреждания и се стигне до възрастни хора.

Използваните методи на изследване напълно съответстват на поставените цел и задачи. Приложени са теоретични методи, емпирико-теоретични методи и емпирични методи. Също са използвани методите на анализ и синтез, сравнителния метод, изследване на конкретни практики, наблюдение, интервюта, практически експерименти и други.

Авторката последователно и систематично доказва познаването на проблема, като прави задълбочен литературен обзор по темата в глава първа. Тази глава съдържа 85 страници и е най-обширната. Това очевидно е породено от необходимостта да се анализира многопластово разглеждания проблем. Чрез творческа интерпретация и задълбочен анализ авторката намира ролята и мястото на дизайнера в комплексния интердисциплинарен подход при проектиране на градската среда и в частност достъпната обществена среда. Във връзка с въведения от нея обхват тя се съсредоточава главно върху системите, фамилията и типовете елементи на тази среда, което ѝ позволява по-нататък в текста да състави адекватна на поставените цели номенклатура от изделия за осигуряване на достъпност на средата. Тази номенклатура е съставена на базата на съществуващи номенклатури от изделия за градската среда, но е обогатена със специфичните изделия осигуряващи достъпност на средата. Номенклатурата включва и изделия, които нямат очевидна връзка с достъпността, но присъстват в нея на базата на тезата за цялостното изграждане на средата и намереното място на елементите за осигуряване на достъпност. На този етап авторката не дава изисквания към елементите. Това тя прави в глава четвърта, където разработва формуляр за оценка на тези елементи от гледна точка на достъпността и поставя нормативни и други изисквания към тях.

В процеса на проучването докторантката се занимава с определението за урбанизирана обществена среда, дизайн за градската среда, анализира компетенциите на различни специалисти участващи в това проектиране, разглежда понятията за естетизация и трансформация на обществената среда. Тук тя развива и тезата, за естетизацията като добавяне на художествена стойност към средата и възможното ѝ свързване с изкуството.

Би трябвало да се отбележи, че е важно особено внимателно да се борави с понятието естетизация, тъй като то предполага наличие на една неестетична среда. За това авторката разсъждава за мярката на навлизането на различните видове изкуства в градския организъм.

На фона на общия анализ на градската среда Сълкова прави анализ и дава примери за изградена достъпна среда. Тя твърди, че: ”Трансформациите на достъпност в градската среда трябва да се осъществяват в контекста на системното проектиране, тъй като случайни и хаотични намеси, дори и дадат временни положителни резултати в определен участък, влошават функционирането на градския организъм в неговата цялост и усложняват по-нататъшното доразвиване и редизайн на съответния участък и връзките му с останалите системи и елементи на града”. В защита на тази постановка авторката счита, че наличието на съоръжения и елементи в една зона като част от откритата среда и липсата им в друга зона прави невъзможна комуникацията и придвижването на нуждаещите се от една зона в друга. Проблемът се усложнява от изискването за адаптация на съществуващи вече пространства за такива нужди. Авторката дава редица примери за удачно и неудачно решени от тази гледна точка пространства у нас и в чужбина. Приложените чуждестранни примери онагледяват подходящо текста и показват наистина един цялостен подход, при който елементите за достъпност са свързани пластично с цялостното решение на средата и са органично свързани с нея.

В резултат от направения анализ в глава първа е представен модел на системите в достъпната урбанизирана обществена среда. От известните системи на градската среда авторката приема за основополагащи за изграждането на достъпна урбанизирана обществена среда системите „придвижване”, „комуникация и общуване”, „реклама”, „визуално-пространствени връзки, „търговски дейности”, „културни ценности и историческо наследство”, „рекреация”. Всички системи са разгледани от гледна точка на присъщите им функции като в изводите се споменава, че обществената среда притежава структурно, визуално и смислово единство. Този модел визира комплексното проектиране на градската среда от една страна, от друга според схващането на авторката отделните системи трябва да се разглеждат относително самостоятелно за да могат специалистите от мултидисциплинарните колективи да работят по-задълбочено в своята област. Във връзка с този модел, за да направи съответните изводи и да разгледа елементите, докторантката приема условно достъпността като относително автономна система, свързана с всички дейности, системи и функции на градската среда.

Във втора глава съдържаща 49 страници е доразвита тезата, че достъпната среда е подходяща за всички обитатели, а не само тези с увреждания. Направен е изводът, че хората със затруднения в недостъпна среда са значително повече от тези с увреждания. Представен е обширен анализ и авторски разсъждения във връзка с разпространеното схващане, че трябва да има специализиран дизайн за хора с увреждания. „Резултатът от това – посочва авторката – се изразява в допълнително увеличаване на дистанцията между здравите хора и хората с увреждания и по-общо погледнато между обществото и неговите малцинствени групи”. Наред с това, тя счита, че има неразбиране на този проблем от хората без увреждания, ”тъй като те считат, че техните проблеми са нерешени и не осъзнават, че двата проблема не се изключват взаимно”. Разбира се тук авторката се ограничава до обхвата на темата си, тъй като различни елементи и съоръжения за хора с увреждания позволяващи им относително пълноценен живот няма как да не бъдат проектирани и е нецелесъобразно да се използват от здрави хора.

В тази глава също е направен обширен обзор на нашето и чуждестранното законодателство третиращо проблемите на достъпността. Разгледани са и видовете подход

при осъществяването на достъпна среда – медицински, социален и биосоциален и са дадени три модела за решаване на проблема за достъпност в градската среда, които третира резултатите от проектантския процес от гледна точка на дяловото участие на хората със специфични нужди и тези без такива.

В края на текста на тази глава авторката прави класификация на бариерите в градската среда с оглед изследваните в литературата и коментирани от нея класификации на уврежданията. Бариерите са класифицирани като: зрителни, слухови, конгнивни, психологически, функционални, транспортни. Докторантката разглежда бариерите от гледна точка на дейностите, а не от тази на уврежданията и към всяка една от групите тя предлага мерки за преодоляването им, с което се облагодетелстват всички потребители, а не само тези с увреждания и това увеличава приносната стойност на труда.

Трета глава съдържа 29 страници и представя проучване на известни методики за дизайнерско проектиране. Наред с това са проучени и редица методи, които могат да се ползват в една или друга дизайнерска задача в различни етапи от процеса на проектиране. Това изследване прави възможно в следващата глава да се състави авторска методика и графичен модел за проектиране на достъпна урбанизирана среда. Авторката проучва фазите на проектиране като дава различни гледни точки от различни автори. Интересно е разсъждението ѝ за структурирането на дизайн-проблема в началната фаза на проектиране. Тук тя дава пример със структурирането на проблеми за достъпна среда, при което понякога се приема, че всеки проблем действа самостоятелно, дава се приоритет на един проблем пред друг, което нарушава структурата на действителната ситуация (стр.147). С този пример се отчита ролята на правилното поставяне на проблема още в самото начало като условие за верен отговор и решение. Докторантката разглежда различните видове дейности, които съпътстват процеса на проектиране в различните му етапи. Тя представя схематично йерархичната структура при проектирането на градската среда и намира мястото на дизайнерското проектиране за нея (фиг.43).

Авторката прави проучване на различни модели на дизайнерско проектиране. Тук тя подробно анализира намерени в литературата модели, без пряко да дава мнение относно приложимостта им за нуждите на темата. Разглежда описателни, нормативни, (предписателни модели – на Джоунс, на Арчър, на Пал и Байц, на Марч), голяма част от които обхващат целия процес на проектиране. В следваща точка докторантката изследва етапите на проектиране като има предвид дизайна на обществената среда, тъй като цялостното проектиране на средата е мултидисциплинарна дейност. Тя прилага проучване на три модела по тази тема. Правилни и целесъобразни са авторските коментари и интерпретирането на намерените литературни източници. По нататък Сълкова анализира методите за дизайнерско проектиране по принцип, като подробно се спира на тези описани от Джоунс, изтъква ролята на аналитичните методи при проектирането на дизайна за градската среда, също методите за доброволно участие на потребителите с оглед повишаването качеството на средата. В края на главата докторантката прави извода, че „достъпността на средата, когато не е механично добавена, а следва логиката на пространството, повишава привлекателността на средата и то за далеч по-широк кръг потребители” (стр.170). Този извод намирам за правилен, толкова повече, че той се потвърждава от приложения илюстративен материал от чуждестранни източници. Тук проличава отново умението на Сълкова да обобщава, анализира и авторски да интерпретира литературния материал, както и да прави свои изводи и разсъждения на тази база. Прави впечатление логичното и добре структурирано изложение, използваните на

място цитирания и препратки към литературен източник, както и авторските коментари по проучваните проблеми.

В четвърта глава Сълкова разработва „Методика и авторски модел за проектиране на достъпна урбанизирана обществена среда”. В тази част тя определя ограниченията в досегашните методики, едно от които е „че съществуващите методики стъпват изцяло на архитектурната концепция отговаряща на дейностите в градската среда”. От друга страна тя заявява, че е необходимо елементите на достъпност да се интегрират в средата. Проектирането на градската среда традиционно е урбанистично-архитектурна дейност, но включването на дизайна и дизайнери - специалисти по достъпност на средата в процеса на проектиране, намирането на точното им място и роля е безспорно от съществено значение. От тази гледна точка разработената методика има своето значимо място както за обучението на студентите, така и за проектирането на достъпна среда. И във връзка с правилната теза на докторантката, че средата трябва да е достъпна винаги и достъпността е неразделна част от проекта, създаденият модел заема своето полагащо му се място за проектирането на градската среда. Той има за цел да включи достъпността по органичен начин в структурата на процеса на проектиране. Тук следва да отбележим, че у нас сравнително рядко се разработват индивидуални проекти за системи и фамилии изделия предназначени за определено място. Това в повечето случаи се прави за представителни пространства. Серийно произвежданите изделия, например за настилки, не винаги могат да удовлетворят изискванията за моделиране на терена съобразно изискванията за достъпност. Към това следва да се прибави, че другите елементи на средата рядко влизат в същия принцип на формоизграждане, материали, параметри, модулна координация, отчитане на мястото в йерархичната структура на града. От тази гледна точка разработените методика и съпътстващия я модел имат своето съществено място и са принос допълващ и разширяващ познанието за методическото осмисляне и обогатяването на инструментариума на дизайнерското проектиране. Предимство на методиката е, че в нея се отчита „необходимостта от запазване и отчитане на идентичността на средата с оглед селищната памет и принципите за устойчиво развитие” (стр176). Посочените етапи на проектиране не се различават съществено от тези в известните методики за дизайнерско проектиране, а и няма как да е иначе. Посочените етапи говорят, че методиката е разработена за цялостно проектиране с включване на изисквания към създаване на достъпна среда, което намирам за целесъобразно. От друга страна същественото в тази методика е, че тя е насочена към елементите за достъпна среда, обект на дизайнерското проектиране. Дадени са препоръки за включване на целенасочени анализи и проучвания, синтезиране на резултатите, начини за генериране на идеи с оглед поставените цели. Показани са и подходящите методи за всеки етап от проекта, приложими за дизайн-проектирането, както и за внедряване и тестване на изделията. Приносът тук е, че се дават препоръки по какъв начин те могат да се използват в дадения етап, какво съдържание може да се вложи в тях. Това до голяма степен обогатява средствата, с които могат да боравят студентите и проектантите, които работят в областта на проектирането и изграждането на достъпна среда. Смятам, че евентуална публикация, след някои съкращения, ще превърне труда в ценно помагало за проектантите на градска среда от гледна точка на съобразяването ѝ с изискванията за достъпност.

В края на главата докторантката апробира създадената методика с експеримент проведен със студенти в град Балчик, отнасящ се до първите два етапа от проектирането, стигащи до идеен проект за достъпна среда в гр. Балчик. В този проект е защитена тезата, че достъпната среда с функционални елементи ползва всички жители. Тези елементи могат

да бъдат индивидуално интерпретирани съобразно спецификата на отделните пространства. В експеримента докторантката предлага на студентите използването на най-подходящите методи за целта на проекта (оценъчно проучване, симулация и други). В резултат на изводите от проектирането е подобрена структурата на съществуващия „Формуляр за оценка на проекта от гледна точка на достъпността”, с което се увеличават инструментите за работа по този проблем.

Като апробация на част от методиката е приложен и частен случай - конкурса „Визия за Варна” В авторския анализ е визиран етапа на оценка на проекта в рамките на идейния проект, който трябва да бъде превърнат в работен, чрез проучване на общественото мнение наречено от авторката ”обществено включване”. Тук докторантката посочва негативните моменти от проведения конкурс и предлага алгоритъм за подобни случаи чрез отчитане на общественото мнение. Тя прави изводи от гледна точка на административно-организационните проблеми, а от другата страна са изводите за създаване на среда за достъпност, като иманентна част от цялостния проект за средата.

За разработването на труда си докторантката е използвала 71 литературни източника – 18 на български и 28 на други езици, 24 онлайн източника. Освен това тя е представила списък с литература по темата, който при евентуална публикация може да бъде подреден освен по теми и по азбучен ред. При евентуална публикация бих препоръчала също да се координира номерацията на фигурите и текста, както и да се направят някои диференциации когато се говори едновременно за модел и методика (глава четвърта), както и за мрежи и системи (в глава първа)

По отношение на разработената дисертация могат да бъдат изявени следните приноси:

Научно-приложни приноси:

1. Безспорно основният принос на труда е създаването на методика и съпътстващ я модел за проектиране на достъпна урбанизирана обществена среда. На базата на задълбочени проучвания на съществуващите методики авторката създава такава, която най-пълно отчита характера на проектирането на достъпна среда и с това дава един нов инструмент в ръцете на преподаватели, студенти, проектант, работещи в тази област.

2. Принос на труда е и защитата на тезата, че достъпната среда е не само за различни групи хора с увреждания, а за всички членове на обществото, в един или друг период от живота им. Тази среда улеснява придвижването и комуникацията на значителен брой хора, а не само на такива в неравностойно положение.

3. Важен принос е защитената в труда теза, че достъпността на средата е част от цялостния проект, неотделима част от него, която го обогатява както в пространствено-пластично отношение, така и по отношение на функционално-комуникативния резултат.

Научно-приложни приноси:

1. Дава се ценно помагало за всички, които ще се докоснат до проблемите за проектиране на достъпна среда.
2. Разработените номенклатура от изделия свързани с достъпността на средата, класификацията на дейности свързани с преодоляване на бариерите в обществената среда са взаимно свързани и взаимно допълващи се текстове, които дават научно-приложен инструментариум на проектанта, а формулярът за оценка на проектите от гледна точка на достъпността е ценен приложен инструмент за работа по темата.

Докторантката има 2 публикувани доклада и 3 под печат по темата на дисертацията. Публикациите ѝ са свързани с необходимостта от комплексен и интердисциплинарен подход при проектирането на достъпна градска среда, необходимите трансформации за

постигане на тази достъпност, включването на обществото в процеса на проектиране на достъпна урбанизирана обществена среда.

Представеният автореферат отразява обективно структурата и съдържанието на дисертационния труд.

Заключение:

Въз основа на използваните от докторантката методи на изследване, ясното и логично структуриране на текста, правилно защитените тези, изведените експерименти, направените обобщения и изводи, методическата основа, която тя създава за разработване на проблеми по темата на труда, считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за приложението му на НХА, което ми дава основание убедено да го оценя **положително**.

Предлагам на почитаемото научно жури да гласува положително и да присъди на Силвия Стефанова Сълкова образователната и научна степен „доктор” по научната специалност „Изкуствознание и изобразителни изкуства”

Дата: 23.09 2015

Рецензент:.....

(проф. д-р Милена Николова)